

— Тепер Гагуло,—тихенько промовив я, бо в цьому місці якось не наважувався говорити голосно,—веди нас до скарбниці.

Стара потвора у мить злізла зі столу.

— Владарі не бояться?—спитала вона, глумливо дивлячися мені в обличчя.

— Веди нас.

— Гаразд, владарі,—і вона пошкандибала позад великої постави смерти.—Скарбниця тут, нехай владар запалить лямпу! підемо.

Вона поставила тикву з олією долі, а сама прихилилася до стінки печери. Я дістав сірничка (у мене ще залишилося трохи в корбочку) й запаливши гніт, почав шукати дверей, але перед нами була суцільна скеля. Гагула посміхнулася.

— Хід тут, владарі.

— Не жартуй з нами,—суворо мовив я.

— Я не жартую, владарі, дивіться,—і вона показала на скелю.

Поки вона, піднісши догори тикву, освітила нам мур, ми побачили, що важка камінна брила повагом посунулась угору й почала зникати десь там, очевидячки у навмисне на це зробленій прогалині. Сама брила мала футів десять заввишки, не менше п'яти завтовшки й важила двадцять або тридцять тонн. Піднімало її певно просте якесь приладдя, згідно закону рівноваги. Як саме треба поводитись із цим приладдям і де воно заховане, ми не помітили, бо Гагула подбала, щоб ми нічого не бачили. Але я майже певний, що це якась звичайнісінька підойма, яку треба притиснути десь у певному місці, щоби пересунути заховану десь противагу й підняти з землі усю масу. Плавко й дуже повільно зносилаь угору

величезна брила, заким зникла зовсім, а натомість перед нами з'явилася чорна порожнеча.

Ми так схвилювалися, побачивши хід до Соломонової скарбниці, що мене знову напали дрижаки. Чи виявиться після всього, що це лише вигадка, а чи старий да Сільвестра мав рацію і в темному цьому схові лежить скарб, який зробить нас найбагатшими у світі людьми? За якусь хвилину ми довідаємося про це.

— Увійходьте, білі житці зор,—промовила Гагула, спиняючись у хіднику,—але спочатку послушайте, що скаже вам стара Гагула. Блискучі камінці, які ви побачите, здобуто з кональні, над якою сидять Мовчазні й заховано тут, але хто зробив це я не знаю. З того часу як ті, що ховали тут каміння, втікли чомусь звідси, покинувши навіть свій скарб, лише один раз увіходили сюди люди. Перекази про ці скарби вже кілька віків ходять поміж нашого народу, але ніхто не знає таємниці цих дверей. Та якось дуже давно прийшов сюди із-за гір білий чоловік, можливо він теж житець зор, і наш король дуже привітно зустрів його. Ось цей король,—і вона показала на п'яту постать біля столу мертвих.—Трапилось так, що він прийшов сюди разом із жінкою нашого племені і випадково ця жінка довідалася про таємницю дверей—тисячі шукатимуть її і не знайдуть. Тоді білий увійшов сюди разом з цією жінкою і знайшов тут камінці, і напхав їх повну шкіряну торбу, в якій жінка несла їжу з собою. А уходячи вже з скарбниці, взяв ще один величезний камінець просто в руку.—Тут вона уврала.

— Так,—мовив я, зацікавлений, що буде далі.—Що-ж трапилось з да Сільвестра?

Стара потвора жахнулася, почувши це ім'я.

— Звідки знаєш ти, як звали чоловіка, який давно помер?—прикро спитала вона, а тоді, не чекаючи на відповідь, провадила:

— Ніхто не знає, що трапилось, але білий чоловік чогось злякався і, кинувши торбу, втік лише з одним камінцем у руці. Той камінець узяв король і ти, Макумацане, зняв його з мертвого чола Твали.

— І з того часу ніхто сюди не увиходив?—перепитав я, заглядаючи в темний хідник.

— Ні, владарю. Лише таємниця дверей відома з того часу королям і кожний король одчиняє їх, хоч і не увиходить усередину. Кажуть, той, хто увійде туди, не проживе і місяця. Навіть і білий чоловік помер у печері на горі, як ти це сам знаєш, Макумацане, бо знайшов його. Ха, ха! Я завжди говорю правду.

Ми зустрілись очима, і я аж похолов. Звідки стара потвора знає все це?

— Увійдіть, владарі. Якщо я говорю правду, шкіряна торба і досі лежить долі. А чи правда тому, що кожний, хто увійде туди—помре, про це ви дізнаєтеся пізніше. Ха, ха, ха!—І вона пошкандибала в хідник поперед нас, несучи світло. Я знову почав вагатися, не зважаючи на йти за нею.

— Яке все це жахливе,—мовив Гуд,—але ходімо. Я зовсім не збираюся лякатися того, що верзе оця стара чортиця,—і він попростував слідом за Гагулою у хідник, а разом з ним ішла, вся тремтячи, вкрай налякана, Фулата. Ми теж мерщій поспішили за ними.

За кілька ярдів далі в узькому висіченому в суцільній скелі хідникові Гагула спиналася, чекаючи на нас.

— Гляньте, — говорила вона, держачи поперед себе світло, — ті, що ховали скарби, похапцем утікли звідси. Вони намагалися загородитись од усякого, хто дізнається про таємницю дверей, але не встигли, — і вона показала на величезні камінні брили, навергані поперек хідника, очевидно на те, щоб перегородити його. Попід стінкою лежали такі самі брили, наготовлені, певно, для роботи, і що найцікавіше, купа вапни та дві лопати точнісінько такі, з яких і по цей день користуються робітники.

Зненацька Фулата, що дуже знесилалась од хвилювання та страху, сказала, що зле себе почуває і далі не піде, а чекатиме на нас тут. Посадовивши її на недокінчений мур, ми поставили біля неї кошик з їжею й залишили її, щоб вона трохи відпочинула.

Проминувши ще кроків п'ятнадцять, ми побачили дерев'яні мальовані двері, розчинені навстіж. Той, що був тут востаннє, або забув, або не мав часу зачинити їх.

На порозі лежала шкіряна торбина, власне бордюг, видимо повнісінький якихось камінців.

— Ха, ха, білі люди! — глумилася Гагула, присвітлюючи каганцем. — Чи не казала я вам, що білий чоловік, який був тут, хапливо чомусь утік, кинувши додолу торбину. Ха, ха, ха!

Гуд нахилився і підняв бордюг. Він був дуже важкий, а всередині щось торохтіло.

— Присягаюся, тут повнісінько діамантів, — схвилювано й злякано прошепотів він,

бо побачивши напханий діамантами бордюг, злякався би хоч хто.

— Ходімо,—нетерпляче мовив сер Генрі.— Дозвольте, я візьму світло,— і взявши з рук Гагули каганець, він, переступивши поріг, високо підніс його над головою.

Забувши на мить про бордюг, ми увійшли слідом за ним у двері й опинились у Соломоновій скарбниці.

Спочатку ми побачили лише при тьмяному світлі каганця, що це висічена у суцільній скелі комора приблизно на десять квадратних футів. Далі ми помітили цілу купу чудових слоневих ікол, складених аж під стелю. Скільки саме їх, важко було сказати, бо ми не знали, де кінчається ця купа, але бачили найменше п'ятсот ікл найліпшої якості. Цього досить було, щоб забезпечити нас на все життя. Можливо, подумав я, що з цієї самої комори взято кістку на отой відомий трон Соломонів, якому в жодній країні не могли знайти рівного по красі й пишноті.

Під другою стінкою стояло з двадцять скриньок, які дуже скидалися на скриньки з набоїв, лише трохи більші й пофарбовано їх у червоне.

— Діаманти тут!—вигукнув я.—Давайте сюди світло.

Сер Генрі підніс каганця до скриньки, трухляве віко якої хтось уже поламав, можливо сам да Сільвестра. Просунувши в дірку руку, я витяг звідти жменю, але не діамантів, а золотих монет якоїсь чудної форми з єврейськими на них написами.

— О,—промовив я, кладучи назад монети,—ми не підемо звідси з порожніми ру-

ками. У кожній скриньці тисяч зо дві монети, а скриньок усіх вісімнадцять. Певно цими грішми платили робітникам і за крам.

— Але,—зауважив Гуд,—я не бачу тут жодних діамантів, якщо, звичайно, старий португалець не забрав їх усі в бордюг.

— Хай владарі пройдуть трохи далі, то вони знайдуть камінці,—сказала Гагула, догадавшись з виразу наших облич, про що мова мовиться.—Там у стінці є закапелок, а в ньому три камінні скрині, дві запечатані й одна відчинена.

Раніш ніж переказати її слова серові Генрі, який держав каганець, я не міг утриматися, щоб не спитати її, звідки вона знає це, якщо сюди не увіходив ніхто ще з того часу, як була тут біла людина, три віки тому.

— О, Макумацане, сторожкий у темряві,—відповіла вона зі злою п'єсмішкою,—хіба житці зор не знають, що де-хто має очі, які бачать і крізь каміння?

— Подивіться туди в куток, Куртісе,—мовив я, стежачи за тим, куди показує Гагула.

— Отут якийсь закапелок,—обізвався він.—Але! Гляньте сюди.

Ми поспішили до нього й побачили, що він стоїть біля невеликої ніші, у якій уміщено три камінних скрині, кожна приблизно біля двох кубічних футів. Дві були закриті й запечатані, а третя стояла відчинена з прихиленим до стінки віком.

— Дивіться,—хрипко повторив сер Генрі, присвічуючи над одкритою скринею. Ми глянули й спочатку нічого не могли побачити, бо нам засліпило очі сріблясте якесь сяйво.

Коли зір нам при звичаївся, у гледіли, що скриня на три четвєртини повна необроблєних діамантів, здебільш значного розміру. Нахилившись, я взяв кілька їх у жменю. Так, це діаманти, бо почувалась ота, властива лише їм, слизькість.

Злегка ойкнувши, я кинув їх назад.

— Ми тепер найбагатші у світі люди,— промовив я.— Монте Крісто злидар проти нас.

— Загатимо всі ринки діамантами,— піддержав Гуд.

— Лише спочатку треба приставити їх туди,— зауважив сер Генрі.

Ми стояли з блідими обличчями, мовчки дивлячись один на одного і держачи посередині каганець, а внизу мерехтіли самоцвіти. Почували себе немов злочинці, які збираються вчинити щось лихе, а не як найщасливіші у світі люди, за яких мусіли себе вважати.

— Хі, хі, хі!— хіхотіла позад нас Гагула, мотляючися в усі боки немов величезний кажан.— Ось блискучі камінці, які ви так любите, білі люди. Беріть їх скільки хочете. Їжте їх! Пийте їх! Ха, ха, ха!

У цю мить мені видалася такою смішною думка їсти й пити діаманти, що я закотився голосним реготом, а інші пішли за моїм прикладом, самі не розуміючи чому. Так ми стояли, трусячись од сміху й дивлячися на самоцвіти, що належали тепер нам. За тисячі років тому, терплячі копачі видобули їх із надр величезної копальні, яку ми нещодавно бачили, а Соломонові скарбники, чиї імення, можливо, написано на воскових печатах на віках скринь і чиї кістки багато століть, як потіли в землі, заховали

їх тут для нас. Не припали вони ні Соломонові, ні Давидові, ні Сільвестрі, ні кому іншому, а лише нам. Перед нами лежить незчислений скарб діамантів, золота й слонової кістки, чекаючи, заким ми візьмемо його.

Зненацька напад сміху минувсь, і ми замовчали.

— Одкрийте другі скрині, білі люди,— закричала Гагула,—там далеко більше камінців. Беріть їх скільки душа забажає, білі владарі.

Ми послухалися поради й почали знімати віка з двох інших скринь, спочатку з трохи неприємним почуттям, зламавши печатки, які скреплювали їх.

Друга скриня була повнісінька вщерть. Видко, нічия рука не торкалась її. Щодо третьої, то там насипано лише чверть її, але дуже великим камінням, не менш як у двадцять каратів кожне, а которі то завбільшки з голуб'яче яйце. Де-які з найбільших камінців, як ми пересвідчилися у цьому, дивлячись крізь них на світло, були жовтуваті. Підфарбовані, як кажуть у Кімберлеї.

Та чого ми не бачили, то це виразу палкої зненависти, з яким, можливо, Гагула глянула востаннє на нас, коли вона вислизнула, вислизнула немов гадюка із скарбниці й кинулася хідником до масивних камінних дверей у мурі.

Зненацька під низьким склепінням хідника залунав розпачливий крик. Голос Фулати.

— Ой, Бугване, пробі! Рятуйте, скеля падає!

— Ми йдемо, ми тут!

— Рятуйте! Вона вбиває мене!

Ми чим-дуж біжимо хідником і ось яке бачимо видовище при світлі нашого каганця. Камінні двері повагом сунуться вниз, поміж ними й підлогою лишилося не більше трьох футів, а біля них борюкаються Фулата з Гагулою. Кров червоним потоком цебенить з бідної дівчини, але вона все ще держить стару відьму, яка видерається немов дика кішка. Нарешті видерлася. Фулата впала, а Гагула кинулася долі й наче гадюка поплазувала у шпарку, яка ще лишалася поміж підлогою й камінними дверима. Вона вже в шпарці, та леле! Надто пізно, надто пізно! Брила придавила її, і вона заверещала від болю. Нижче, нижче сунеться скеля і поволі розчавлює старе її тіло. Лунають зойки та вереск, яких ми ще зроду не чули, тоді жахливий хряскіт і вже по всьому. Двері замкнулися саме в ту мить, коли ми, вискочивши з хідника, з розгону вдарились об них.

Все це скоїлося за кілька секунд.

Тоді ми повернулися до Фулати. Сердешна дівчина лежала поранена, і я бачив, що їй не животіти.

— Ой, Бугване, я помираю, — прошепотіла сердешна красуня. — Вона підкралася, — Гагула. Я не бачила її, мені було зле і враз двері почали падати. Тоді вона вернулася і стала дивитись у хідник, а потім хотіла вийти у двері, що все поволі падали, але я вчепившись у неї, затримала її. Вона штрикнула мене ножем і тепер я конаю, Бугване.

— Бідна дівчино, — прошепотів Гуд.

— Бугване,—провадила вона після павзи.—Чи Макумацан тут? В очах мені темніє, і я не бачу.

— Я тут, Фулато.

— Макумацане, будь за языка мені. Бугван не зрозуміє мене, а мені хочеться сказати йому кілька слів, заким піду в темряву.

— Говори, Фулато. Я перекажу йому.

— Скажи Бугванові, що я кохаю його і радо вмираю, бо знаю, що він не може звязати свого життя з моїм, як світло не може сполучитись із темрявою.

Скажи, що весь час я почувала, немов у грудях мені живе пташка, яка колись пурхне й улетить і співатиме в іншому десь місці. Ось і тепер я не можу підвести руки, а мозок мені стигне, але не почуваю смерти в серці, бо воно так ущерть сповнене коханням, що й за тисячу років не постаріло-б і не вмерло. Скажи, що як може я знову житиму десь на зорях, я шукатиму там його, хоч і залишуся чорною, а він так само залишиться білим. Скажи... ні, не кажи вже більш нічого, Макумацане, опріч того, що я кохаю. Ой, держіть мене, я падаю. Ой, ой!

— Померла,—промовив Гуд і слюзи покотились по чесному його обличчю.

— Не тужіть по ній, друже,—промовив сер Генрі.

— Що ви хочете цим сказати?—здивувався Гуд.

— Хочу сказати, що незабаром нам усім таке станеться. Хіба ви не розумієте, що нас живцем тут поховано?

Поки сер Генрі не вимовив страшних цих слів, ми не уявляли якось усього жаху нашого становища, бо всю нашу увагу за-

брала трагічна смерть Фулати. Та тепер ми зрозуміли. Важка камінна маса замкнула нас можливо на завжди, бо єдина істота, що знала таємницю дверей, лежить розчавлена під ними. Не вміючи поводитися з механізмом дверей, їх не можна відчинити інакше, як хіба підклавши туди велику кількість динаміту й висадивши їх у повітря. Та однак ми опинились усередині.

Кілька хвилин ми стояли біля тіла Фулати, скам'янівши з жаху. Вся мужність наша здавалося десь зникла, нас цілком приголомшила думка про страшну, повільну смерть, що чекає на нас. Ми зрозуміли, що та зла личина Гагула з самого початку надумала ввійти нас у цю пастку. У неї виникла думка втяти поганий жарт трьом білим людям, яких вона чомусь ненавиділа, обрікши їх на повільне конання від голоду й згаги біля скарбів, яких вони так прагнули. Я подумав, який страшний вона вклала зміст у свої слова, щоб ми їли й пили діаманти. Можливо те саме, що нам, загрожувало й бідному старому да Сільвестра, коли він кинув навіть бордюг з самоцвітами.

— Треба щось робити,—хрипко промовив сер Генрі.—Олія незабаром вигорить. Давайте пошукаємо блока, на якому ходять двері.

З енергією розпуки ми почали оглядати й лапати двері та мур у хіднику, але не знайшли нічого.

— Майте на увазі,—промовив я,—що як би двері можна відчинити звідси, Гагула не наважилась би лізти під них, коли вони спускалися. Очевидно, знаючи, що відчиняються вони лише з того боку, зважилася вона тікати за всяку ціну.

— Певно, що так,—одповів сер Генрі, засміявшись коротким злим сміхом.—Катюзі по заслугі, хоч їй припав такий жахливий кінець, який чекає і на нас. Але з дверима тут нічого не зробимо, отож вернімося до скарбниці.

Повернувшись йти, я наткнувся біля недокінченого муру на кошик з їжею, який несла сердешна Фулата. Взявши його, відніс до скарбниці, що мала тепер нам стати домовиною. Тоді ми з Гудом вернулись і перенесли тіло Фулати та поклали його долі біля скриньок з золотом.

Тоді посідали самі поспиравшись спинами на камінні скрині з коштовними скарбами.

— Давайте поділимо їжу,—промовив сер Генрі,—і треба, щоб її вистарчило по можливості на довше.—Зробивши це, ми побачили, що нам ледве-ледве вистарчить її на два дні і то не їсти, а лише підтримати життя. Окрім „більтонга“, себ-то сушеної дичини, ми мали ще дві тикви води, у кожній приблизно по кварти.

— А тепер,—провадив сер Генрі,—давайте поїмо, бо помирати нам лише завтра.

Ми з'їли трошки більтонгу й запили його водою. Їсти нам не хотілось, але очевидячки організм потребував уже їжі, бо під'ївши відчували себе краще. Тоді підвелись і почали досліджувати нашу в'язницю. Потай сподіваючися знайти якийсь вихід, дбаливо обстукали і підлогу й стінки.

Але не знайшли нічого. Та й важко сподіватися знайти якийсь другий хід просто із скарбниці.

Каганець почав пригасати. Олія майже вигоріла.

— Квотермене,—мовив сер Генрі.—Якщо годинник ваш іде—гляньте, котра година.

Витягши годинника я глянув на нього. Шість годин, а увійшли ми до печери об одинадцятій.

— Інфадус шукатиме нас,—сказав я.—Коли побачить, що ми сьогодні не повернемось уранці, кинеться нас шукати.

— Хоч і шукатиме, то даремно. Однак він не знає таємниці дверей. Не знає навіть де двері. До сьогодні цю таємницю знала єдина Гагула, а тепер уже ніхто не знає. Навіть якби він знайшов двері, то нічого не вдіє з ними. Ціла кукуанська армія не в силі розбити камінну брилу в п'ять футів завтовшки. Я не бачу жодного виходу з нашого становища, друзі. Гонитва за скарбами багатьох довела до поганого кінця. Ми лише збільшимо число їх.

Каганець пригас ще дужче.

Зненацька він спалахнув яскравим полум'ям і освітив усе навкруги: величезну купу слоневих іклів, повні золота скриньки, тіло бідної Фулати, розпростерте біля них, бордюг з самоцвітами, тьмянний переблиск діамантів і бліді виснажені обличчя трьох білих людей, що сиділи, чекаючи голодної смерті.

А тоді світло погасло.

Розділ XVIII

Ми втрачаємо надію

Не можу навіть приблизно описати весь жах наступної ночі. На щастя все-ж таки ми часом засинали на кілька хвилин, бо навіть і в цих умовах утома змагала нас. Та

довго спати я не міг. Не кажучи вже, що свідомість, який жахливий чекає на нас кінець, і у найвідважнішої в світі людини викликала-б острах, а я ніколи аніяк не вважав себе за хороброго, сама тиша не давала спати. Може вам, читачу, доводилося коли, прокинувшись уночі, здивуватись, що так тихо навколо, але запевняю вас, ви не маєте навіть уявлення, що то є справжня тиша. На земній поверхні завжди є хоч якийсь рух і брелять згуки. Може вони надто тихі, щоби свідомість людська занотувала їх, але вони є. Тут не було нічого. Нас замуровано в надрах величезної, вкритої снігом гори. На тисячі футів над нами вітрець шарудів білим снігом, або гуркотіли завали, та згуки ці не доходили до нас. Навіть від мертвих королів нас відокремлювала міцна скеля та довгий тунель. Гуркіт усієї небесної та земної артилерії не досягав наших ух у цій домовині. Одрізані від усіх згуків життя, ми були вже мертві.

І який злий глум долі. Навколо нас лежать такі незчисленні скарби, що з них можна сплатити борг якоїсь держави, або збудувати цілу флоту, а ми радо виддали-б їх усі за найменшу можливість урятуватися. А незабаром радо згодимось оддати їх за маленьку скибку хліба та кухлик води, або навіть за можливість швидче вмерти й припинити смертю свої страждання. Справді всілякі скарби, яких люди так прагнуть, анічогісінько не варті.

Так минула ніч.

— Гуде,—промовив, нарешті, сер Генрі, і голос його якось чудно пролунав у гнітючій тиші.—Скільки сірничків у вас у коробочку?

— Вісім, Куртісе.

— Запалить один і подивимось, котра година.

Сірничок спалахнув і майже засліпив нас після непроглядної темряви. Мій годинник показував п'яту годину. Там деś над нашими головами переблискували в проміннях світанку снігові верховини, а легкий вітрець розгонив нічний туман.

— Давайте трохи попоїмо, щоб набратися сили,—запропонував я.

— Навіщо?—обізвався Гуд.—Чим раніше померемо—тим краще.

— Поки є життя, є і надія,—мовив сер Генрі.

Ми трохи попоїли й випили води і почався другий наш день під землею. Зненацька хтось із нас зауважив, що варт піти до дверей погукати там. Якщо нас шукають, то може хтось випадково почує гук. Зголосився Гуд, який на морській своїй службі так звик гукати, що виробив собі гучний, пронизуватий голос. Мушу сказати, він зчинив пекельний вереск під дверима. Я ще зроду не чув таких вигуків, але вони дали не більше наслідків, як дзичання моськіта деś у лісі.

Через де-який час він вернувся, нарікаючи, що йому зовсім пересохло в горлі. Ми дали йому напитись, але зважили, що гукати більше не варто, бо це не дає жодних наслідків, окрім згаги, а води у нас обмаль.

Отож ми сіли мовчки біля непотрібних нікому діамантів і засумували над гіркою своєю долею. Щодо мене, то мушу признатися по щирості, що я зовсім впав у роз-

пуку. Схиливши голову на могутнє плече серові Генрі, я залився слізьми і чув, що Гуд теж хлипає, хоч і тихенько лає сам себе за це.

Але-ж скільки відваги й доброти виявив наш велетень. Якби ми були перелякані діти, а він наша нянька, то й тоді не можна-б виявити більше ніжності. Забуваючи, що й він сам теж поділяє нашу долю, він почав заспокоювати нас, розповідаючи, як люди, трапляючи в таке, як у нас становище, кінець-кінцем рятувалися. Та побачивши, що цим не щастить звеселити нас, сказав, що нічого страшного зрештою нам не станеться, хіба що помремо трохи раніш, як нам судилось, а смерть од голоду досить легка (це між іншим, не правдиво). Надзвичайно гарна в нього вдача: лагідна, але й дужа.

Отак минув якийсь день і знову настала ніч (якщо, звичайно, можна вживати цих виразів там, де панує вічна ніч). Засвітивши сірничка, щоб глянути на годинника, я побачив, що вже сім годин.

Ми ще раз попоїли й напилися води і тут раптом у мене виникла нова думка.

— Чому це,—промовив я,—у нашій печері весь час держиться хороше повітря. Трохи душно, але все ж таки повітря бездоганно свіже.

— А й справді!—вигукнув Гуд, зриваючися на ноги.—Мені це й на думку не спадало. Повітря не може проходити крізь двері, бо їх щільно пригнано. Отож певно, є десь інший вихід. Бо якби свіже повітря не припливало сюди, ми-б уже дивно подушилися. Треба пошукати.

Дивно, як одмінює людину малесенький навіть проблиск надії. За мить ми уже рачкували, вишукуючи, чи не тягне звідки повітря. Але даремно пролазивши більше як годину, я не знайшов нічого, окрім мертвого тіла сердешної Фулати, на яке наткнувся у темряві, а сер Генрі боляче набив собі голову об слоневі ікли. У розпуці ми обоє облипили даремну шуканину, але Гуд уперто десь нишпорив, кажучи напів жартівливо, що краще працювати, аніж байдики бити.

— А йдіть-но сюди,—промовив він через де-який час якимсь дивним голосом.

Нема потреби говорити, що ми досить швидко опинилися біля нього.

— Квотермене, покладіть руку ось тут, біля моєї. Ви нічого не відчуваєте?

— Мені здається тут дме.

— Тепер слухайте,—він підвівсь і тупнув ногою об підлогу. У серці мені знову вскинулася надія, стукіт пролунав так, ніби внизу була порожнеча.

Тремтячими руками запалив я сірничка, у мене їх залишилося ще три. Ми стояли в далекому кутку кімнати. Обстукуючи її всю, сюди певно не доходили, цим лише можна пояснити, що не знали досі, що тут є якась порожнеча. Поки сірничок горів, пильно обдивилися місце. На камінній підлозі видко було чотириохкутну ляду з камінним кільцем. Ми не могли вимовити й слова так бурхливо калаталися нам серця, Гуд дістав складаний ніж з приробленим до нього гачком, яким виймають каміння з копит коням. Розкривши ножа, почав підважувати ним кільце. Нарешті піддалось, і Гуд

обережно став піднімати його, дбаючи, щоб не зломати гачок. Камінне кільце не так міцно пристало до ляди за ці десятки століть, як це-б сталося з залізним кільцем, і нарешті Гуд підняв його. Тоді схопився за нього руками й потяг з усієї сили, але лядя не піддалася.

— Давайте я спробую,—нетерпляче промовив я, бо в тому закутку не можна було уміститись удвох. Гуд поступивсь і потяг за кільце я, але з таким самим наслідком.

Тоді спробував сер Генрі, але йому теж не пощастило.

Узявши знову гачок, Гуд ретельно обшкріб усю шпарку навколо ляди.

— А тепер, Куртісе, — промовив він, — беріться за кільце, бо сили у вас на двох вистарчить. Почекайте,—провадив, скидаючи собі з шії шовкову чорну хустку, яку носив згідно свого звичаю чепуритися, та протягаючи її в кільце.—Квотермене, беріть Куртіса за стан і тягніть його до себе, коли я скажу. Ну, починайте!

Сер Генрі напружив усю свою багатирську силу. Ми з Гудом теж зробили все, що могли.

— Тягніть, тягніть, піддається, — хрипко прошепотів сер Генрі і я чув, як напружувалися велетенські його м'язи. Враз щось затріскотіло, тоді вихопився струмінь свіжого повітря, а ми всі трое понадали горілиць з камінною лядою зверху. Сила сера Генрі так стала нам у пригоді, як це рідко трапляється.

— Запаліть сірничка, Квотермене, — мовив сер Генрі, коли ми підвелися і трохи відітхнули.—Але тепер обережно.

Я запалив сірничка і ми побачили, що перед нами справжнісінькі камінні сходи.

— А що тепер будемо робити? — спитав Гуд.

— Звичайно, підемо сходами.

— Почекайте!—мовив сер Генрі.—Квотермене, візьміть більтонг та воду, вона ще, певно, потрібна нам буде.

Я навіпомацки вернувся до нашого місця біля діамантів і тут у мене зненацька виникла думка. Останню добу ми якось забули про діаманти. Справді, ми стільки натерпілися, що навіть самий спогад про них спричиняв нам нудоту, але тепер, коли виникла надія вилізти з огидливої цієї домовини, то чому не взяти їх трохи з собою? Отож я похапцем напхав діамантів у кешені своєї старої мисливської куртки із першої скрині, що трапила мені під руку, а наприкінці—яка щаслива думка—узяв ще дві жмені з тої скрині, де лежали найбільші.

— Слухайте, друзі!—гукнув я.—Хіба ви не хочете взяти діамантів? Я вже напхав повні кешені.

— Хай їм лиха година, — обізвався сер Генрі.—Я щасливий буду, як більш їх ніколи не бачитиму.

Щодо Гуда, то той не відповів. Я гадаю він у дю мить прощався з тим, що залишилося від бідної дівчини, яка так віддано любила його. Якщо вас, читачу, здивує така байдужість до коштовного скарбу, то запевняю, як-би й вам довелося просидіти більше доби майже не ївши й не пивши на цьому місці, ви-б зовсім не дбали про діаманти, йдучи наосліп у темні надра землі з надією вирватись із лабет неминучої смер-

ти. Щодо мене, то тут мала місце звичка використовувати завжди щасливу нагоду, коли вона трапляється, звичка, придбана за довге суворе й небезпечне життя.

— Ходімо, Квотермене,—гукнув сер Генрі, що стояв уже на першій приступці каміних сходів.—Почекайте, я піду перший.

— Обережно ступайте,—застеріг я.—Там може бути якесь провалля вниз.

— Швидче така сама комора як і тут,—зауважив сер Генрі, обережно сходячи вниз і рахуючи приступки.

Нарахувавши п'ятнадцять спинився. — Край, — гукнув він. — Мені здається тут хідник. Сходьте вниз.

Спочатку пішов Гуд, а потім я і, доставшись до сера Генрі, запалив один із двох сірничків, які у мене залишалися. При світлі сірничка ми побачили, що стоїмо в узькому тунелі, що йде праворуч і ліворуч під прямим кутом до сходів. Не встигли ми навіть трохи розвигитись, як сірничок, опаливши мені пучки, погас. Виникало складне питання: куди йти. Звичайно, ми не мали найменшого уявлення, що це за тунель і куди він веде, а повернути в той чи інший бік то не можливо, рівнозначно тому, чи обрати рятунок, а чи загибель. Ми все ще вагалися, коли Гуд зненацька згадав, що коли я запалював сірничка, то вогник хилився ліворуч, отож повітря тягло з правого боку.

— Ходімо праворуч,—промовив він,—бо повітря тягне сюди, а не звідси.

Послухавшись його поради, ми пішли правим тунелем, підтримуючися рукою за стіну та намагаючи ногою кожний крок.

Залишили осоружну скарбницю, щоб кину-
тися назустріч невідомому, можливо ще страш-
нішому. Якщо коли кому доведеться знов
увійти до цієї скарбниці, хоч це видається
мені неймовірним, то він знайде там докази
нашої присутности: одчинені скрині з дія-
мантами, порожній каганець і білі кістки
сердешної Фулати.

Так ми йшли з чверть години, коли враз
наш тунель прикро повернув на бік, або
його перетинав другий тунель, яким ми й
пішли лише на те, щоб трапити до третього.
І так кілька годин. Здавалося, ми опини-
лись у камінному лабіринті, якому кінця
краю не було. Що собою являли ці хідники,
я, звичайно, не можу сказати, але гадаю,
проклали їх у різних напрямках стародавні
копачі, керуючися тим, куди веде їх руда.
Єдине це могло з'ясувати таку силенну силу
хідників.

Нарешті, ми спинилися вскрай знесилені
утомою та марними нашими сподіван-
ками, які проймають серце таким пеку-
чим болем. З'ївши останні крихти більтонгу,
випили всю до краплі воду, бо в горлі нам
пекло немов у розжевреній печі. Здавалося,
ми уникли смерті в темній скарбниці лише
на те, щоб знайти її у темряві тунелів.

Стоячи так, тяжко пригнічений, я враз вчув
згук, на який звернув увагу інших. Він бре-
нів ледве чути й дуже далеко, але це був
згук ніжний, дзюркотливий, і інші теж чули
його й не знаходили слів, щоб виявити з
якою насолодою прислухалися до нього після
гнітучої, мертвої тиші.

— Це немов шумить вода,—сказав Гуд.—
Ходімо.

І ми пішли на ледве чутне мурмотіння, простуючи, як і раніш, понад камінним муром. Чим далі посувалися, тим голосніше бренив гомін, поки, нарешті, видався нам надто голосним у цій тиші. Ще трохи й ми безпомилково чули вже шум текучої води. Але звідки взялася тут вода у надрах земних? Тепер ми дістались уже дуже близько до неї, і Гуд, який вів перед, сказав, що він уже нюхом чує воду.

— Обережно, Гуде,—застеріг сер Генрі,—ми вже десь понад берегом,—і раптом шубовсть!—і вигук Гудів.

Він упав у воду.

— Гуде! Гуде! Де ви?—гукали ми вкрай перелякані, але на велику полегкість учули приглушену відповідь.

— Я тут. Держуся за скелю. Засвітить сірничка, щоб я побачив вас.

Я похапцем запалив останнього сірничка. При тьмяному освітленні побачили темну масу води, що ринула біля наших ніг. Як далеко вона сягає не могли роздивитись, але трохи далі угледіли постать нашого приятеля, що вчепився за скелю.

— Готуйгесья витягти мене, — гукнув Гуд.—Я зараз попливу.

Тоді ми вчули плюскіт і змагання у воді. Ще хвилина й він учепився за руку серові Генрі, й ми витягли його на беріг.

— Присягаюся,—задихано говорив він,—що як-би я не вчепився за скелю та не вмів плавати, було-б уже по мені. Вода рине немов у потоках, а глибинь така, що я не дістав дна.

Ми розуміли, що трапили не на той шлях, отож як Гуд трохи перепочинув, а ми

досхочу напилися води та повмивались у підземній річці, тоді рушили від берегів африканського цього Стикса¹⁾ назад тунелем. Гуд вів перед, а з нього весь час цебеніла вода. Нарешті, ми натрапили на інший тунель, що повертав праворуч.

— Ми любісінько можемо йти ним,—стомлено мовив сер Генрі.—Тут усі шляхи однакові. Йтимем поки впадемо.

Знесилені, ледве пересуваючи ноги, без краю воліклися ми цим новим тунелем. Тепер перед вів сер Генрі.

Зненацька він спинивсь, і ми наткнулися з несподіванки на нього.

— Гляньте,—прошепотів він.—Або я божеволію, або це світло.

Ми витріщили очі і справді, далеко попереду побачили пляму блілого світла, не більшу від шибки. Воно було таке бліде, що жодні очі, окрім тих, що пробули кілька днів в абсолютній темряві, не побачили-б його.

Задихаючися, ми кинулися вперед. За п'ять хвилин переконалися, що це справді пляма блілого світла. Ще трохи і нас уже овійував подих справжнього вітерця. Ми все посувалися вперед. Враз тунель повужчав. Сер Генрі порачкував. Менше й менше робився хідник, поки, нарешті, став такий завбільшки, як лисяча нора в землі—зверніть увагу, що в землі, бо скеля скінчилася.

Ще одне зусилля і сер Генрі опинився зовні, а так само Гуд і я. Над нами мерех-

¹⁾ За грецькою мітологією річка підземного царства, яка сім разів оточувала пекло. Через неї Харон перевозив душі померлих. *Пер.*

тіли зорі, а в обличчя дихав солодкий нічний вітрець. Коли зненацька щось обірвалось, і ми покотилися вниз по м'якій вогкій землі, чіпляючися за траву й кущі.

Схопившись за щось, я спинився і почав мов несамовитий гукати. Знизу долинула відповідь сера Генрі, що спинився біля якогось бугра. Злізши до нього, я побачив, що він не пошкоджений, але не може ніяк оддохатися. Тоді ми почали шукати Гуда. Трохи далі знайшли його. Він лежав зачепившись за коріння. Падіння приголомшило його, але незабаром він одійшов.

Ми сіли разом на травиці, почувавши таку радість від свого визволення, що, здавалось, ось-ось заплачемо. Нарешті, таки спекалися жахливої підземної в'язниці, яка мало не стала нам домовиною. Який щасливий випадок, що ми натрапили на цю шакалячу нору край тунелю й побачимо тепер пишний схід сонця у горах, якого вже не сподівалися більше бачити. І саме в цю мить снігові верховини спалахнули рожево-червоним промінням світанку.

Незабаром ранкове світло почало повзти вниз схилом і ми побачили, що опинилися на дні, або майже на дні величезної копальні біля входу до печері, навіть угледіли три велетенські постаті колосів, що невиразно манячили вгорі. Очевидячки ці жахливі хідники, якими ми блукали всю довгу ніч, сполучалися колись із великою діамантовою копальнею. А щодо підземної річки в надрах гір, то хто знає, звідки та як вона тече. Я не маю найменшого бажання її досліджувати.

Ставало чим раз світліше. Ми могли вже роздивитись один одного. І яке-ж являли собою видовище—я ще ніколи такого не бачив. Схудлі, з запалими очима, вкриті порохом і брудом, синцями й кривлею, з виразом жаху неминучої смерти, який ще не зник нам з облич—ми могли налякати навіть самий день. Але дивне диво! Монокль Гудів стирчав йому в оці. Не знаю навіть, чи знімав він його хоч раз. Ні темрява, ні купання в підземній річці, ні навіжений льот схилом копальні, ніщо не могло розлучити Гуда з його моноклем.

Зрештою, ми підвелися, боючися, що як сидітимемо так довше, то не в силі будемо розігнути ніг і з величезними труднощами почали здиратися вгору схилом копальні. Більше години дряпалися ми, чіпляючися за коріння й траву, якою поросла блакитнувата глина урвища.

Кінець-кінцем вилізли й опинилися на Соломоновім шляху, з протилежного боку від колосів.

Ярдів на сто одсторонь шляху горіло біля хат багаття, а навколо нього сиділо кілька людей. Ми попростували до них, підтримуючи один одного та спиняючися за кожним кроком. Зненацька один чоловік підвівся від багаття, угледів нас і впав на землю, кричучи від жаху.

— Інфадусе! Інфадусе! Це ми, твої приятелі.

Він підвівся, дико уставившись на нас очима й усе ще тремтячи зі страху.

— Ой, владарі, це справді ви вернулися до нас із мертвих! Вирвались од смерті!

І старий вояка впав перед нами на землю й, обхопивши коліна серові Генрі, голосно заплакав з радощів.

Розділ XIX

Ми прощаємося з Ігнозі

За десять день після знаменного цього ранку ми були вже в старій своїй хаті в Лоо і, дивно сказати, мали майже такий самий вигляд, як і до жахливої цієї події, лише у волоссі мені, після того, як ми вийшли з печери, стало втрічі більше сивини, аніж коли ми в неї увіходили, та Гуд дуже журився, бо надто тяжко вплинула на нього смерть Фулати.

Мушу ще сказати, що нам так і не пощастило добитися вдруге до Соломонової скарбниці. Одпочинувши від втоми (а на це у нас пішло аж дві доби), ми зішли вниз у копальню, сподіваючися знайти хідник, яким вилізли з лабіринту, але даремно. Поперше, за дві доби нашого одпочинку пройшла злива, яка змила всі наші сліди, а потім увесь схил так ряснів усілякими дірками та норами, що не було найменшої можливості знайти ту, якою ми вилізли. Напередодні того, як вирушити в Лоо, ми ще раз обдивилися сталактитовий грот з його дивами і неспокійна якась цікавість спонукала нас одвідати й „Оселю Смерти“. Важко навіть висловити, що ми почували, коли, пройшовши під білим списом смерти, опинилися біля муру, під яким лежали рештки старої потвори, а по той бік спала вічним сном красуня-дівчина і сховище незчис-

ленних скарбів стало їй домовиною. Я кажу „біля муру“, бо як ретельно ми його не обдивлялись, але не знайшли навіть найменшої ознаки дверей, а також не пощастило нам одшукати й механізму, який рухав їх, хоч і цілісіньку годину, а то й більше, ми з величезною увагою досліджували скелю. Очевидячки це був дуже досконалий, але й незбагнено простий механізм, саме властивий тій добі, в яку його зроблено і я не певний, чи є ще де в світі щось рівне йому.

Кінець-кінцем, ми облишили марні наші заходи, хоч мені здається, якби несподівано піднялися знову двері, наваду чи ми зважилися-б увійти знову до скарбниці, яка мало не стала нам домовиною, дарма що лежали там коштовні самоцвіти. Хоч мені до сліз шкода було залишати такий величезний скарб, може найбільший із тих, що за всю історію людства щастило зібрати в одному місці. Та нічого не вдієш, величезну ту скелю могли зрушити з місця лише динамітом, отож довелось усе облишити. Може колись, у майбутньому, ще ненародженому віці, щасливіший од нас дослідувач дістанеться у надра тих гір і засипле весь світ діамантами. Хоч я не вірю в таке. Здається мені, що коштовні самоцвіти, які лежать у трьох камінних скринях, ніколи не прикрасатимуть шиї жодної красуні, а так і довіку залишаться в темному своєму схові.

Переконавшись, що нічого тут не вдіємо, ми вернулися назад, а другого дня вирушили до Лoo. Хоч журитися нам не доводилося, бо як пригадує читач, мені спало на думку набрати повнісінькі кешені діамантів, коли ми виходили в невідому нашу

путь із скарбниці. Чимало їх я розгубив, коли котився вниз схилом, і найбільше великих, бо вони лежали зверху. Та щиро кажучи чимало їх ще й залишилось у мене, а великих діамантів вагою від тридцяти до ста каратів було аж вісімнадцять. Отож моя стара мисливська куртка ховала в собі досить скарбу, щоб забезпечити нас на все життя, та ще й залишити у себе по колекції найбільших у Європі діамантів. Тому нарікати не доводилося.

Прибувши до Лоо, відвідали Ігнозі, який дуже радо зустрів нас. Він провадив усякі справи, щоб зміцнити свою владу та поповнював полки, які найбільше потерпіли від війни з Твалою.

З палкою цікавістю вислухав він дивне наше оповідання про все, що сталося, але коли дізнався про жахливий кінець Гагули, то впав у задуму.

— Наблизься до мене, — покликав він дуже старого індуна (радника), що сидів разом з іншими навколо короля, але на такому віддаленні, що не міг чути нашої розмови. Старий чоловік наблизивсь, уклонивсь і сів біля нас.

— Ти дуже старий?—спитав Ігнозі.

— Так, королю.

— Скажи мені, чи ти знав із замолоду чаклунку Гагулу?

— Знав, королю.

— І вона тоді була така молода, як і ти?

— Ні, королю. Коли я був ще дитиною, то пам'ятаю її такою старою, гидкою та злою, як і тепер.

— Її вже нема. Вона померла.

— Тоді, королю, велике прокляття спало з нашої країни.

— Іди здоровий.

— Іду і вітаю тебе, чорний ведмедю, що роздушив злу гієну.

— Бачите, брати мої,—провадив Ігнозі,—яка страшна ця жінка, я дуже радий, що вона вмерла. Напевне вам не минути-б загибелі десь у темнім закутку, як-би вона залишилася жива, та й на мене теж примудрилась-би наготовити якусь пастку, як зробила це моему батькові, щоб посадовити замість його на трон свого улюбленця Твалу. А тепер провадьте далі своє оповідання. Певно такого ще нікому в світі не траплялося.

Розповівши про щасливий випадок, який допоміг нам визволитися з камінного лабіринту, я, як ми вже умовилися про це раніш, скористався з нагоди, щоб сказати Ігнозі про наш намір залишити Кукуанію.

— А тепер, Ігнозі, час нам з тобою попрощатися та вертатися до рідної нашої країни. Пригадай, Ігнозі, ти прибув сюди нашим слугою, а тепер ми лишаємо тебе могутнім королем. Якщо ти вдячний нам—виконай усе те, що обіцяв: додержуйся справедливості, шануй закони і не важ на людське життя без причини. Тоді тобі щаститиме. Узавтра вдосвіта, Ігнозі, ти даси нам охорону, що проведе нас через гори. Так, королю?

Раніш ніж одповісти, Ігнозі на якусь мить закрив обличчя руками.

— Серце мое в тузі,—промовив він нарешті,—бо ваші слова вщерть сповнюють

його болем. Що заподіяв я вам Інкубу, Макумадане й Бугване, що ви залишаєте мене в розлуці? Ви стояли поруч мене в бойовищу, дивлячись у вічі смерті, а тепер, у час перемоги й спокою, лишаєте. Чого вам бракує? Жінок?—вибирайте найкращих у країні. Землі?—беріть скільки хочете. Бажаєте мати таку оселю, в якій живуть білі? Навчіть моїх людей і вони збудують її вам. Хочете скота на м'ясо та молоко?—кожний господар прижене вам бичка чи корову. Треба вам дичини на полювання? Хіба мало слонів бродить у наших лісах та мало річних коней спить по очеретах? Хочете воювати? Мої полки чекають лише єдиного вашого на те слова. Все, що лише в моїй силі, я залюбки дам вам.

— Ні, Ігнозі, — відказав я, — нам нічого цього не треба. Ми нудимося за нашою домівкою.

— Тепер я розумію, — гірко промовив Ігнозі, а очі йому спалахнули вогнем, — блискучі камінці вам більше припали до серця, аніж я, ваш приятель. Ви здобули камінців, отож хочете дістатися тепер Наталю та поїхати через рухливу темну воду продати їх і забагатіти, бо в цьому прагненні кожного білого. Хай будуть прокляті ці камінці й відтепер, хто лише ступить ногою в Оселю Смерти шукаючи їх — смерть буде йому нагородою. Я сказав білі люди — можете йти.

Я поклав йому руку на плече.

— Ігнозі, — промовив я, — пригадай, коли ти тинявсь у країні зулусів та поміж білих людей у Наталі, як прагнуло твоє серце вернутися до країни, про яку матір оповідала тобі ма-

лому, до рідної землі, де ти побачив світ і де бавився малим. Пригадуєш Ігнозі?

— Так, Макумацане.

— А тепер наші серця так само прагнуть повернутися до своєї країни.

Запала мовчанка. Коли Ігнозі порушив її, голос йому набув іншого виразу.

— Я бачу, Макумацане, що слова твої як і завжди мудрі. Те, що літає в повітрі, не любить спускатися на землю, а білим не до вподоби життя, яким живуть чорні. Отож ідіть, але серце мені розірветься від болю, бо ви однаково, що мертві мені тепер—із країни, куди ви підете, не доходить до нас жодних звісток, і я вже не почую більше про вас нічого.

Але слухайте і перекажіть усім білим мої слова. Хай жодний білий не йде до нас через гори. Ніколи не пущу я сюди купців зі зброєю та горілкою. Мій нарід буде битися списками й пити лише воду, як це робили його діди і прадіди. Я не пущу сюди пошів, що лише навчають нарід полохливості своїми молитвами та уторовують стежку купцям. Якщо біла людина постукає до нас у браму, я одішлю її назад, якщо прийде їх сотня—я змагатимуся з ними, якщо прийде ціла армія—ми воюватимем з ними, і вони не переможуть нас, поки ми живі. Нікого не пущу я до блискучого каміння, бо звелю тоді своїм полкам засипати велику копальню та поруйнувати білі колонії в печері й загатити її скелями, так що ніхто не знайде дверей, про які ви говорили і шлях туди пропаде на завжди. Але вам трьом—Інкубу, Макумацане й Бугване, завжди віль-

ний туди доступ, бо ви дорожчі моему серцеві від усього на світі.

Можете йти. Інфадус, мій дядько та радник проведе вас з цілим полком через усю країну. Я чув, що є інший шлях через гори, і він покаже його вам. Прощайте брати мої, відважні білі люди. Не дивіться на мене більше, бо серце мені не витримає. Я видаю наказа і його оповіщено від гір до гір, щоб ваші імення Інкубу, Макумацане й Бугване шанували нарівні з іменнями небіжчиків-королів і той, хто вимовить їх — помре ¹⁾. Отож пам'ять про вас до віку лишиться в країні.

А тепер ідіть, бо очі мої почнуть лити слюзи, немов очі жінки. У той час, коли ви згадуватимете минуле, або коли ви постарієте й грітиметеся біля багаття, бо сонце не даватиме досить тепла старим вашим кісткам, згадуйте, як ми змагалися пліч о пліч у великому бойовищу, проведеному за вашею мудрою порадою, Макумацане. Ти, Бугване, згадай, як обходив на чолі полку численне військо Твали; ти Інкубу, як стояв у тісному колі сивих і вороги падали під твоєю сокирою немов зерно під серпом. Згадай, як ти переміг дикого буйвола Твалу та втоптав у порошок його пиху. Прощайте, до

¹⁾ Поміж африканських племен розповсюджено оцей дивний звичай виявляти найбільшу повагу до людини. Кожне власне ім'я має, звичайно, ще й інше якесь загальне значіння і коли його перестають вживати, то натомість надумують інше слово, щоби називати річ або розуміння, яке воно визначало. Пам'ять про людину, себ-то заборона вимовляти її ім'я держиться доти, поки всі не звикнуть до нового слова.

Автор.

віку прощайте, Інкубу, Макумадане й Бугване, мої владарі й друзі.

Він підвівся, глянув пильно на нас, а тоді взяв полу мантиї й закрив собі обличчя.

Ми мовчки вийшли.

Удосвіта другого дня ми залишили Лео. Нас проводив Інфадус, дуже зажурений, що ми уходимо, та полк „буйволів“. Дарма що був ранній час, на вулицях повнісінько товпилася люду, що голосними вигуками вітав нас, коли ми проходили на чолі полку, а жінки, дякуючи нам, що ми визволили країну від Твали, кидали на шлях нам квіти. Ці проводи страшенно зворушили нас.

Пізніше нам приключився дуже втішний випадок, що дав нагоду добре посміятися.

Ми саме виходили з міста, як до нас наблизилася дуже гарненька молода дівчина з чудовими лілеями у руках, які простягла Гудові (Гуд найдужче усім подобався, певно його монокль та половина бороди надавали йому великої цінності), кажучи, що хоче прохати у нього великої милости.

— Говори.

— Хай владар покаже мені, його невільниці, свої чудові білі ноги, щоб я, побачивши їх, могла потім оповідати про них своїм дітям і внукам. Я чотири дні йшла сюди, бо слава про ноги владареві облетіла всю країну.

— Хай мене повісять, коли я це зроблю,—сердито мовив Гуд.

— Але, друже, нечемно відмовляти в проханні дівчині,—зауважив сер Генрі.

— Не хочу,—огинався Гуд.—Це теж нечемно.

Кінець-кінцем, ми його умовили, і він закатав собі штани аж за коліна. Натовп

привітав це задоволеним гоміном. Надто раділа дівчина, а Гуд так уже й ішов усю дорогу.

Я певний, що Гудові ноги не користуватимуться вже більше таким успіхом. Його рухливі зуби й прозоре око, кінець - кінцем, трохи надокучили тубільцям, але ноги ніколи.

Дорогою Інфадус повідав нам, що є ще один перевал через гори, далі на північ од Соломонового шляху, або швидче є ще одне місце, де можна здрапатися на шпилястий кряж, який одмежовує від пустелі Кукуанію. Більше як два роки тому гурток мисливців-кукуанців, полюючи в пустелі струсів, пера яких дуже цінуються в країні, бо ними во-яки прикрашають голови, далеко одійшов од гір і люди почали терпіти від спраги. Але незабаром угледіли на обрії дерева і коли попростували туди, то опинились у великому пишному оазі, де вдосталь знайшли води. Він радив нам вертатися цим шляхом через оаз і ми визнали його пораду за слушну, бо уникали так дуже стомливого перевалу, яким дісталися сюди. Поміж наших провозжаних було кілька тих мисливців і вони зохотилися провести нас до оази, звідки, запевняли, видко й інші плодючі місцевості геть далеко в пустелі¹⁾.

¹⁾ Нас завжди дивувало, як могла матір Ігнозі разом з малою дитиною перейти такий тяжкий гірський перевал, а потім і пустелю, де ми самі мало не загинули. Тепер мені здається, і читач теж з цим погодиться, що вона, певно, пішла цим другим шляхом і натрапила на мисливців на струсів, з якими дісталась оазу, а потім, потроху, від оазу до оазу посувалась на південь до землі зулусів.

Увечері четвертого дня нашої мандрівки ми опинилися на гірському хребті, який відмежовував Кукуанію від пустелі, що уходила пісковими хвилями в далечінь. Миль на двадцять п'ять од нас на південь стреміли Груді Цариці Савської.

На світанку другого дня нас привели до надзвичайно стрімкої стежки, якою треба було сходити в пустелю понад дві тисячі футів униз.

Тут ми мусіли попрощатися з відданим воякою Інфадусом, який урочисто побажав нам щасливої подорожі, сам мало не плачучи від жалю, що ми його покидаємо. — Ніколи вже не побачать старі мої очі таких, як ви, людей, — говорив він. — Ніколи вже не побачу таких звичайних вояків, як Інкубу, що єдиним помахом одтяв голову Твалі, брата моему. Хіба може приснитися мені таке у щасливому сні.

Нам теж сумно було розлучатися з ним, а Гуд так розчулився, що подарував йому навіть — що-б ви думали? монокль (він мав у запасі ще один). Інфадусові дуже до вподоби припав подарунок, бо він передбачав, що володіючи такою річчю, користуватиметься більшою повагою і після кількох даремних спроб, устроїв його собі до ока. Нічого кумеднішого не доводилося мені бачити, як оцей старий вояка в моноклі. Справді монокль зовсім не личить до леопардової кереї і чорних струсячих пер на голові.

Тоді, подивившись чи досить наші проводирі взяли води та харчу, ми стиснули востаннє руку старому вояці й почали сходити, а „буйволи“ привітали нас гучним наче грім салютом. Стежка була надзвичайно

стрімка, але до вечора ми вже опинилися внизу, не маючи жодних неприємних пригод.

— А знаєте,—говорив сер Генрі, коли ми, отаборившись на ночівлю, сиділи біля багаття, дивлячися на гострі шпилі, що стрімили над нами,—на мою думку, на світі є багато місць гірших од Кукуанії і останні два місяці там були найщасливіші, хоч може й найдивніші у моєму житті. А якої ви думки, друзі?

— Я хотів-би знову вернутися туди,—зідхнувши, відповів Гуд.

Щодо мене, то я гадав, що все те добре, що добре кінчається, але за все своє довге тяжке життя ніколи мені не було так тяжко, як тут. Самий спогад про війну холодив усю душу, а щодо переживань у скарбниці, то краще й не згадувати про них.

Другого ранку ми вирушили в тяжку подорож через пустелю, а п'ятеро наших проводирів несли при собі чималий запас води. Отаборилися на ніч на відкритому місці, а вдосвіта знову пішли далі.

Опівдні третього дня побачили дерева оазу, про який говорили мисливці, і за годину до заходу сонця йшли вже зеленою травою та слухали, як гомонить струмок.

Розділ XX

Знайшли

А тепер я оповідатиму можливо про найдивніший випадок у дивній нашій мандрівці, що доводить, який неймовірний може бути іноді збіг обставин.

Я спокійно йшов понад берегом струмка, що біг із оази в пустелю, аж поки його не всмоктували там голодні піски, коли враз спинився, протираючи очі. Не більше як на двісті ярдів од мене, у мальовничому куточку під величезною фігою стояла біля струмка чепурна халупа, збудована на кафрський кшталт із трави та лози, лише з дверима замість відтулини.

— Що за чортовиння,— сказав я сам собі.— Хто-б міг збудувати тут хату? Не встиг я цього подумати, як двері відчинились і з халупи шкутильгаючи вийшов білий чоловік з величезною чорною бородою, зодягнений у шкіри. Я подумав чи не сонце бува напекло мені голову, що верзеться отаке. Бо звідки тут узятися такому. Мисливці не заходять сюди, та й мисливець не будуватиме хати. Міркуючи отак, усе витріщав очі, аж мало вони мені з лоба не вилізли, коли тут нагодилися Гуд і сер Генрі.

— А гляньте-но,— промовив я.— Чи це біла людина, а чи я збожеволів?

Обидва глянули туди, а в цю мить білий голосно вигукнув і пошкутильгав до нас. Надійшовши ближче, зомлів.

Одним стрибком сер Генрі опинився біля нього.

— Це брат мій Джордж,— вигукнув він.

На гомін наших голосів із хати вийшов другий, одягнений у шкіри чоловік з рушницею в руках. Він кинувся бігти до нас.

— Макумацане,— гукав він.— Хіба ти не пізнаєш мене? Я Джім мисливець. Записку, яку ти дав мені передати моему господарю, я загубив і ми тут уже два роки живемо.—

Хлопець упав на землю й плачучи від радощів качався по ній.

— Ой ти, ледащо,—мовив я.—Не міг краще заховати.

А тим часом чорнобородий очуняв і вони з сером Генрі мовчки обнялися не в силі вимовити й слова. Як вони там не сварились у минулому, але тепер про все це, очевидячки, забули.

— Любий брате,—промовив нарешті сер Генрі,—я думав тебе вже й на світі нема. Ходив за Соломонові гори шукати тебе, а знайшов по цей бік у пустелі, немов старого яструба.

— Я намагався два роки тому перейти Соломонові гори,—відповів той, говорячи якимсь непевним голосом, як людина, що трохи забула вже мову,—але коли дістався сюди, на ногу мені впав камінь і розбив кістку. Отож я не можу податися ні туди, ні назад.

Тоді до нього наблизився я.

— Як ся маєте, містере Невілю? Ви пригадуєте мене?

— Як? Невже Квотермен? І Гуд теж? Ой друзі мої, підтримайте мене, бо мені знову млося. Все це так дивно, а коли людина втратила вже останню надію, то таке щастя!

Увечері, сидючи біля багаття, Джордж Куртіс розповів нам свою історію, майже так само багату на всякі пригоди, як і наша, і коли коротко переказати, то приблизно буде так: щось із два роки тому, він вирушив із Сітанди Краалю, намагаючися досягти гір. Що до записки, яку я дав Джімові для нього, а той загубив її, то він не знав про неї аж по цей день. Керуючися вказівками тубільців, він простував не на

Грудя Цариці Савської, а до стрімкої стежки, що приступками йшли на перевал, з якого ми нещодавно зійшли. Очевидно цей шлях був краще за той, що накреслено на мапі старого дона Сільвестра. У пустелі їм з Джімом було дуже скрутно, але, кінець-кінцем, вони дісталися оази, де Джорджеві Куртісові приключилося лихо. У той день, як вони прибули сюди, він сидів на березі струмка, а Джім діставав мед у некусючих бджіл, що водяться в пустелі. Джім стояв на кручі саме над ним і якось нанапмисне скинув великий камінь, що впав просто на ногу Джорджеві Куртісові й тяжко розбив йому кістку. З того дня він дуже шкутильгає і не в силі ходити, отож волів краще сидіти тут в оазі, а ніж іти на неминучу загибель у пустелі.

За їжею вони не журяться, бо мають її вдосталь. У них багацько набоїв, а до оази часто ходить велика дичина, надто вночі, пити води. Отож вони стріляють її, або ловлять у пастки, м'ясо їдять, а зі шкіри вироблюють одяг.

— Отак,—провадив він,—ми живемо майже два роки, немов другий Робінзон Крузо зі своїм П'ятницею, сподіваючися, що може коли нагодяться сюди тубільці й допоможуть мені викараскатися звідси, але й досі ніхто не прийшов. Учора ми надумали, хай Джім спробує дістатися Сітанди Краалю й приведе когось на поміч мені. Він мав виринути ввчора та я мало покладав надії, що побачу його коли знов. А тепер ви, ті, що я думав уже давно забули про мене й живете собі користуючись із усіх культурних вигод, зважилися на небезпечну подорож

і знайшли мене саме тоді, як я вже втратив усяку надію на визволення. Як це дивно і як милосердно.

Тоді сер Генрі в свою чергу розповів йому про найголовніші наші пригоди, і ми досиділи так аж до пізньої ночі.

— Але,—промовив Джорж Куртіс, коли я показав йому діаманти,—ви принаймні знайшли щось цінне опріч нецінної моєї особи в нагороду за ваші муки.

Сер Генрі засміявся.

— Діаманти належать лише Квотерменові та Гудові. У нас така умова, що все, що ми знайдемо коштовного, належить з половини їм.

Ця увага навела мене на де-які думки і порадившись з Гудом, я сказав серові Генрі, що спільне наше бажання, в тому, щоб він узяв собі третю частку діамантів, а коли він не хоче, то ми віддамо цю частку його братові, який далеко більше за нас потерпів, шукаючи їх. Кінець-кінцем, ми примусили його погодитися на нашу пропозицію, але Джордж Куртіс де-який час про це не знав.

* * *

Тут я гадаю, що можу вже кінчати своє оповідання. Наша подорож через пустелю до Сітанда Краалю була надто тяжка, бо треба взяти на увагу, що ми весь час підтримували Джорджа Куртіса, з правої ноги котрого раз-у-раз виходили скалки зламаной кістки. Та якось, кінець-кінцем, таки дісталися Краалю. Подробиці згадувати не варто, бо повторюватиметься те саме, про що я говорив, описуючи першу нашу подорож.

За шість місяців після того, як ми трапили до Сітанди Краалю, де забрали все знаряддя та рушниці у старого кафра, який їх переховував, і пройдисвіт виявив велике незадоволення, що ми вернулися по своє майно, ми опинилися вже у маленькій моїй оселі на Берейському надбережжі в Дурбані. Попрощавшись зі своїми приятелями, з якими поділяв усі тяготи й небезпеки найдивнішої за все моє довге життя мандрівки, я засів оце писати своє оповідання.

Щойно написав останнє слово, коли бачу, помаранчовою алеєю простує кафр, держачи в розщепленому кінці ціпка лист, який допіру одержано з пошти. Виявилося, цей лист од сера Генрі, і я подаю його увесь, хай він сам за себе говорить:

„Брейлі Гол, Йоркшпір.

Любий Квотермене!

Я вже писав Вам, що всі ми троє, Джордж, Гуд і я щасливо прибули до Англії. Зсівши у Саутгемптоні одразу подалися до міста. Якби Ви бачили, яким чепуруном став Гуд на другий же день по приїзді: гладенько поголений, починаючи з рукавичок і до монюкля у всьому новому і т. ін., і т. ін. Ми пішли з ним на прогулянку до парку, де здибали кілька знайомих, і я розповів їм подію з „чудовими, білими“ його ногами.

Гуд страшенно гнівається тепер за це на мене, бо якась зла личина умістила цю історію в часопису.

Тепер звертаюся до справи. Ми з Гудом носили діаманти до ювеліра, щоб той оцінував їх і мені аж страшно, яку сказав він

ціну. Він каже, що діаманти коштують навіть дорожче того, що він призначив, бо на ринку досі ще не з'являлося такого великого каміння. Усі камінці, окрім одного чи двох найбільших, найчистішої води і не гірші від найкращих бразилійських діамантів. Я запропонував ювелірові купити їх у мене, але він каже, що не має на це матеріальної можливості і взагалі радить продавати їх частками. За невеличку частину камінців пропонували мені сто вісімдесят тисяч фунтів.

Вам треба самим приїхати, Квотермене, щоб уладнати цю справу, а надто ще тому, що ви неодмінно хочете подарувати третину їх, на яку я не маю жодного права, братові моему Джорджеві. А от Гудові зовсім зле. Він увесь час марнує лише на чепуріння та дуже журиться за Фулатою. Казав мені, що з тої пори, як вернувся додому, ні разу не бачив кращої від неї дівчини.

Мені дуже хотілось-би, любий, старий друже, щоб Ви приїхали сюди та купили собі садибу поблизу. Ви вже досить напружувалися на своєму віку і не гріх би тепер одпочинути на старість, до речі маєте кошти, а тут саме продається гарненька садиба біля нас. Приїжджайте швидко, а оповідання своє скінчите тут або дорогою на пароплаві. Ми нікому не хочемо розповідати своїх пригод, поки Ви про них не напишете, бо боїмося, що нам не йнятимуть віри. Якщо виїдете одразу, то будете у мене саме на свята і побачитеся з Джорджем та Гудом, а також і з сином Вашим Гарі, бо я всіх їх запросив на свята до себе. Ваш Гарі якось полював разом зі мною і дуже при-

пав мені до вподоби. Надзвичайно спокійний хлопець: прострелив мені ногу шротом, а тоді сам вирізав шріт та ще й каже, яка величезна користь, коли на полюванні є студент-медик поміж мисливців.

До побачення, старий друже. Більше не пишу нічого, бо певний, що Ви приїдете, і страшенно цьому радітиму.

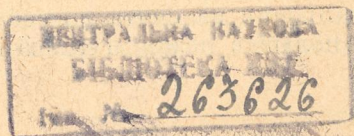
Зі щирим привітанням Генрі Куртіс.

Ікми того величезного слона, що забив сердешного Хіву, висять у мене в кімнаті разом з рогами буйвола, які Ви мені подарували, а над столом до писання я почепив сокиру, якою відтяв голову Твалі. Шкода, що не догадалися взяти з собою панцері.

Г. К.

Сьогодні вівторок, а в п'ятницю йде пароплав до Англії. Отож я думаю згодитися на запросини Куртіса й поїхати до нього, щоб побачитися з Гарі та надрукувати своє оповідання, бо це така важлива справа, що її ніяк комусь доручити.

==

З М І С Т:

Розділ I. Я здібуюся з сером Генрі Куртісом . . .	5
" II. Легенда про Соломонові копальні . . .	14
" III. Ми беремо на службу Умбону	26
" IV. Полювання на слонів	37
" V. Ми заглиблюємось у пустелю	48
" VI. Вода! Вода!	64
" VII. Соломонів шлях	76
" VIII. У землі кукуанській	96
" IX. Король Твала	106
" X. Відьомське полювання	121
" XI. Ми подаємо наш доказ	137
" XII. Перед бойовищем	151
" XIII. Напад	162
" XIV. Останнє змагання „сивих“	172
" XV. Гуд хворий	191
" XVI. „Оселя Смерти“	202
" XVII. Соломонова скарбниця	215
" XVIII. Ми втрачаємо надію	228
" XIX. Ми прощаємося з Ігнозі	241
" XX. Знайшли	251

22282

ЦЕНТРАЛЬНА НАУКОВА
БІБЛІОТЕКА

INDEX

1	Introduction	1
2	Chapter I	1
3	Chapter II	1
4	Chapter III	1
5	Chapter IV	1
6	Chapter V	1
7	Chapter VI	1
8	Chapter VII	1
9	Chapter VIII	1
10	Chapter IX	1
11	Chapter X	1
12	Chapter XI	1
13	Chapter XII	1
14	Chapter XIII	1
15	Chapter XIV	1
16	Chapter XV	1
17	Chapter XVI	1
18	Chapter XVII	1
19	Chapter XVIII	1
20	Chapter XIX	1
21	Chapter XX	1
22	Chapter XXI	1
23	Chapter XXII	1
24	Chapter XXIII	1
25	Chapter XXIV	1
26	Chapter XXV	1
27	Chapter XXVI	1
28	Chapter XXVII	1
29	Chapter XXVIII	1
30	Chapter XXIX	1
31	Chapter XXX	1
32	Chapter XXXI	1
33	Chapter XXXII	1
34	Chapter XXXIII	1
35	Chapter XXXIV	1
36	Chapter XXXV	1
37	Chapter XXXVI	1
38	Chapter XXXVII	1
39	Chapter XXXVIII	1
40	Chapter XXXIX	1
41	Chapter XL	1
42	Chapter XLI	1
43	Chapter XLII	1
44	Chapter XLIII	1
45	Chapter XLIV	1
46	Chapter XLV	1
47	Chapter XLVI	1
48	Chapter XLVII	1
49	Chapter XLVIII	1
50	Chapter XLIX	1
51	Chapter L	1
52	Chapter LI	1
53	Chapter LII	1
54	Chapter LIII	1
55	Chapter LIV	1
56	Chapter LV	1
57	Chapter LVI	1
58	Chapter LVII	1
59	Chapter LVIII	1
60	Chapter LIX	1
61	Chapter LX	1
62	Chapter LXI	1
63	Chapter LXII	1
64	Chapter LXIII	1
65	Chapter LXIV	1
66	Chapter LXV	1
67	Chapter LXVI	1
68	Chapter LXVII	1
69	Chapter LXVIII	1
70	Chapter LXIX	1
71	Chapter LXX	1
72	Chapter LXXI	1
73	Chapter LXXII	1
74	Chapter LXXIII	1
75	Chapter LXXIV	1
76	Chapter LXXV	1
77	Chapter LXXVI	1
78	Chapter LXXVII	1
79	Chapter LXXVIII	1
80	Chapter LXXIX	1
81	Chapter LXXX	1
82	Chapter LXXXI	1
83	Chapter LXXXII	1
84	Chapter LXXXIII	1
85	Chapter LXXXIV	1
86	Chapter LXXXV	1
87	Chapter LXXXVI	1
88	Chapter LXXXVII	1
89	Chapter LXXXVIII	1
90	Chapter LXXXIX	1
91	Chapter LXXXX	1
92	Chapter LXXXXI	1
93	Chapter LXXXXII	1
94	Chapter LXXXXIII	1
95	Chapter LXXXXIV	1
96	Chapter LXXXXV	1
97	Chapter LXXXXVI	1
98	Chapter LXXXXVII	1
99	Chapter LXXXXVIII	1
100	Chapter LXXXXIX	1
101	Chapter LXXXXX	1
102	Chapter LXXXXXI	1
103	Chapter LXXXXXII	1
104	Chapter LXXXXXIII	1
105	Chapter LXXXXXIV	1
106	Chapter LXXXXXV	1
107	Chapter LXXXXXVI	1
108	Chapter LXXXXXVII	1
109	Chapter LXXXXXVIII	1
110	Chapter LXXXXXIX	1
111	Chapter LXXXXXX	1
112	Chapter LXXXXXXI	1
113	Chapter LXXXXXXII	1
114	Chapter LXXXXXXIII	1
115	Chapter LXXXXXXIV	1
116	Chapter LXXXXXXV	1
117	Chapter LXXXXXXVI	1
118	Chapter LXXXXXXVII	1
119	Chapter LXXXXXXVIII	1
120	Chapter LXXXXXXIX	1
121	Chapter LXXXXXXX	1
122	Chapter LXXXXXXXI	1
123	Chapter LXXXXXXXII	1
124	Chapter LXXXXXXXIII	1
125	Chapter LXXXXXXXIV	1
126	Chapter LXXXXXXXV	1
127	Chapter LXXXXXXXVI	1
128	Chapter LXXXXXXXVII	1
129	Chapter LXXXXXXXVIII	1
130	Chapter LXXXXXXXIX	1
131	Chapter LXXXXXXXI	1
132	Chapter LXXXXXXXII	1
133	Chapter LXXXXXXXIII	1
134	Chapter LXXXXXXXIV	1
135	Chapter LXXXXXXXV	1
136	Chapter LXXXXXXXVI	1
137	Chapter LXXXXXXXVII	1
138	Chapter LXXXXXXXVIII	1
139	Chapter LXXXXXXXIX	1
140	Chapter LXXXXXXXI	1
141	Chapter LXXXXXXXII	1
142	Chapter LXXXXXXXIII	1
143	Chapter LXXXXXXXIV	1
144	Chapter LXXXXXXXV	1
145	Chapter LXXXXXXXVI	1
146	Chapter LXXXXXXXVII	1
147	Chapter LXXXXXXXVIII	1
148	Chapter LXXXXXXXIX	1
149	Chapter LXXXXXXXI	1
150	Chapter LXXXXXXXII	1
151	Chapter LXXXXXXXIII	1
152	Chapter LXXXXXXXIV	1
153	Chapter LXXXXXXXV	1
154	Chapter LXXXXXXXVI	1
155	Chapter LXXXXXXXVII	1
156	Chapter LXXXXXXXVIII	1
157	Chapter LXXXXXXXIX	1
158	Chapter LXXXXXXXI	1
159	Chapter LXXXXXXXII	1
160	Chapter LXXXXXXXIII	1
161	Chapter LXXXXXXXIV	1
162	Chapter LXXXXXXXV	1
163	Chapter LXXXXXXXVI	1
164	Chapter LXXXXXXXVII	1
165	Chapter LXXXXXXXVIII	1
166	Chapter LXXXXXXXIX	1
167	Chapter LXXXXXXXI	1
168	Chapter LXXXXXXXII	1
169	Chapter LXXXXXXXIII	1
170	Chapter LXXXXXXXIV	1
171	Chapter LXXXXXXXV	1
172	Chapter LXXXXXXXVI	1
173	Chapter LXXXXXXXVII	1
174	Chapter LXXXXXXXVIII	1
175	Chapter LXXXXXXXIX	1
176	Chapter LXXXXXXXI	1
177	Chapter LXXXXXXXII	1
178	Chapter LXXXXXXXIII	1
179	Chapter LXXXXXXXIV	1
180	Chapter LXXXXXXXV	1
181	Chapter LXXXXXXXVI	1
182	Chapter LXXXXXXXVII	1
183	Chapter LXXXXXXXVIII	1
184	Chapter LXXXXXXXIX	1
185	Chapter LXXXXXXXI	1
186	Chapter LXXXXXXXII	1
187	Chapter LXXXXXXXIII	1
188	Chapter LXXXXXXXIV	1
189	Chapter LXXXXXXXV	1
190	Chapter LXXXXXXXVI	1
191	Chapter LXXXXXXXVII	1
192	Chapter LXXXXXXXVIII	1
193	Chapter LXXXXXXXIX	1
194	Chapter LXXXXXXXI	1
195	Chapter LXXXXXXXII	1
196	Chapter LXXXXXXXIII	1
197	Chapter LXXXXXXXIV	1
198	Chapter LXXXXXXXV	1
199	Chapter LXXXXXXXVI	1
200	Chapter LXXXXXXXVII	1
201	Chapter LXXXXXXXVIII	1
202	Chapter LXXXXXXXIX	1
203	Chapter LXXXXXXXI	1
204	Chapter LXXXXXXXII	1
205	Chapter LXXXXXXXIII	1
206	Chapter LXXXXXXXIV	1
207	Chapter LXXXXXXXV	1
208	Chapter LXXXXXXXVI	1
209	Chapter LXXXXXXXVII	1
210	Chapter LXXXXXXXVIII	1
211	Chapter LXXXXXXXIX	1
212	Chapter LXXXXXXXI	1
213	Chapter LXXXXXXXII	1
214	Chapter LXXXXXXXIII	1
215	Chapter LXXXXXXXIV	1
216	Chapter LXXXXXXXV	1
217	Chapter LXXXXXXXVI	1
218	Chapter LXXXXXXXVII	1
219	Chapter LXXXXXXXVIII	1
220	Chapter LXXXXXXXIX	1
221	Chapter LXXXXXXXI	1
222	Chapter LXXXXXXXII	1
223	Chapter LXXXXXXXIII	1
224	Chapter LXXXXXXXIV	1
225	Chapter LXXXXXXXV	1
226	Chapter LXXXXXXXVI	1
227	Chapter LXXXXXXXVII	1
228	Chapter LXXXXXXXVIII	1
229	Chapter LXXXXXXXIX	1
230	Chapter LXXXXXXXI	1
231	Chapter LXXXXXXXII	1
232	Chapter LXXXXXXXIII	1
233	Chapter LXXXXXXXIV	1
234	Chapter LXXXXXXXV	1
235	Chapter LXXXXXXXVI	1
236	Chapter LXXXXXXXVII	1
237	Chapter LXXXXXXXVIII	1
238	Chapter LXXXXXXXIX	1
239	Chapter LXXXXXXXI	1
240	Chapter LXXXXXXXII	1
241	Chapter LXXXXXXXIII	1
242	Chapter LXXXXXXXIV	1
243	Chapter LXXXXXXXV	1
244	Chapter LXXXXXXXVI	1
245	Chapter LXXXXXXXVII	1
246	Chapter LXXXXXXXVIII	1
247	Chapter LXXXXXXXIX	1
248	Chapter LXXXXXXXI	1
249	Chapter LXXXXXXXII	1
250	Chapter LXXXXXXXIII	1
251	Chapter LXXXXXXXIV	1
252	Chapter LXXXXXXXV	1
253	Chapter LXXXXXXXVI	1
254	Chapter LXXXXXXXVII	1
255	Chapter LXXXXXXXVIII	1
256	Chapter LXXXXXXXIX	1
257	Chapter LXXXXXXXI	1
258	Chapter LXXXXXXXII	1
259	Chapter LXXXXXXXIII	1
260	Chapter LXXXXXXXIV	1
261	Chapter LXXXXXXXV	1
262	Chapter LXXXXXXXVI	1
263	Chapter LXXXXXXXVII	1
264	Chapter LXXXXXXXVIII	1
265	Chapter LXXXXXXXIX	1
266	Chapter LXXXXXXXI	1
267	Chapter LXXXXXXXII	1
268	Chapter LXXXXXXXIII	1
269	Chapter LXXXXXXXIV	1
270	Chapter LXXXXXXXV	1
271	Chapter LXXXXXXXVI	1
272	Chapter LXXXXXXXVII	1
273	Chapter LXXXXXXXVIII	1
274	Chapter LXXXXXXXIX	1
275	Chapter LXXXXXXXI	1
276	Chapter LXXXXXXXII	1
277	Chapter LXXXXXXXIII	1
278	Chapter LXXXXXXXIV	1
279	Chapter LXXXXXXXV	1
280	Chapter LXXXXXXXVI	1
281	Chapter LXXXXXXXVII	1
282	Chapter LXXXXXXXVIII	1
283	Chapter LXXXXXXXIX	1
284	Chapter LXXXXXXXI	1
285	Chapter LXXXXXXXII	1
286	Chapter LXXXXXXXIII	1
287	Chapter LXXXXXXXIV	1
288	Chapter LXXXXXXXV	1
289	Chapter LXXXXXXXVI	1
290	Chapter LXXXXXXXVII	1
291	Chapter LXXXXXXXVIII	1
292	Chapter LXXXXXXXIX	1
293	Chapter LXXXXXXXI	1
294	Chapter LXXXXXXXII	1
295	Chapter LXXXXXXXIII	1
296	Chapter LXXXXXXXIV	1
297	Chapter LXXXXXXXV	1
298	Chapter LXXXXXXXVI	1
299	Chapter LXXXXXXXVII	1
300	Chapter LXXXXXXXVIII	1
301	Chapter LXXXXXXXIX	1
302	Chapter LXXXXXXXI	1
303	Chapter LXXXXXXXII	1
304	Chapter LXXXXXXXIII	1
305	Chapter LXXXXXXXIV	1
306	Chapter LXXXXXXXV	1
307	Chapter LXXXXXXXVI	1
308	Chapter LXXXXXXXVII	1
309	Chapter LXXXXXXXVIII	1
310	Chapter LXXXXXXXIX	1
311	Chapter LXXXXXXXI	1
312	Chapter LXXXXXXXII	1
313	Chapter LXXXXXXXIII	1
314	Chapter LXXXXXXXIV	1
315	Chapter LXXXXXXXV	1
316	Chapter LXXXXXXXVI	1
317	Chapter LXXXXXXXVII	1
318	Chapter LXXXXXXXVIII	1
319	Chapter LXXXXXXXIX	1
320	Chapter LXXXXXXXI	1
321	Chapter LXXXXXXXII	1
322	Chapter LXXXXXXXIII	1
323	Chapter LXXXXXXXIV	1
324	Chapter LXXXXXXXV	1
325	Chapter LXXXXXXXVI	1
326	Chapter LXXXXXXXVII	1
327	Chapter LXXXXXXXVIII	1
328	Chapter LXXXXXXXIX	1
329	Chapter LXXXXXXXI	1
330	Chapter LXXXXXXXII	1
331	Chapter LXXXXXXXIII	1
332	Chapter LXXXXXXXIV	1
333	Chapter LXXXXXXXV	1
334	Chapter LXXXXXXXVI	1
335	Chapter LXXXXXXXVII	1
336	Chapter LXXXXXXXVIII	1
337	Chapter LXXXXXXXIX	1
338	Chapter LXXXXXXXI	1
339	Chapter LXXXXXXXII	1
340	Chapter LXXXXXXXIII	1
341	Chapter LXXXXXXXIV	1
342	Chapter LXXXXXXXV	1
343	Chapter LXXXXXXXVI	1
344	Chapter LXXXXXXXVII	1
345	Chapter LXXXXXXXVIII	1
346	Chapter LXXXXXXXIX	1
347	Chapter LXXXXXXXI	1
348	Chapter LXXXXXXXII	1
349	Chapter LXXXXXXXIII	1
350	Chapter LXXXXXXXIV	1
351	Chapter LXXXXXXXV	1
352	Chapter LXXXXXXXVI	1
353	Chapter LXXXXXXXVII	1
354	Chapter LXXXXXXXVIII	1
355	Chapter LXXXXXXXIX	1
356	Chapter LXXXXXXXI	1
357	Chapter LXXXXXXXII	1
358	Chapter LXXXXXXXIII	1
359	Chapter LXXXXXXXIV	1
360	Chapter LXXXXXXXV	1
361	Chapter LXXXXXXXVI	1
362	Chapter LXXXXXXXVII	1
363	Chapter LXXXXXXXVIII	1
364	Chapter LXXXXXXXIX	1
365	Chapter LXXXXXXXI	1
366	Chapter LXXXXXXXII	1
367	Chapter LXXXXXXXIII	1
368	Chapter LXXXXXXXIV	1
369	Chapter LXXXXXXXV	1
370	Chapter LXXXXXXXVI	1
371	Chapter LXXXXXXXVII	1
372	Chapter LXXXXXXXVIII	1
373	Chapter LXXXXXXXIX	1
374	Chapter LXXXXXXXI	1
375	Chapter LXXXXXXXII	1
376	Chapter LXXXXXXXIII	1
377	Chapter LXXXXXXXIV	1
378	Chapter LXXXXXXXV	1
379	Chapter LXXXXXXXVI	1
380	Chapter LXXXXXXXVII	1
381	Chapter LXXXXXXXVIII	1
382	Chapter LXXXXXXXIX	1
383	Chapter LXXXXXXXI	1
384	Chapter LXXXXXXXII	1
385	Chapter LXXXXXXXIII	1
386	Chapter LXXXXXXXIV	1
387	Chapter LXXXXXXXV	1
388	Chapter LXXXXXXXVI	1
389	Chapter LXXXXXXXVII	1
390	Chapter LXXXXXXXVIII	1
391	Chapter LXXXXXXXIX	1
392	Chapter LXXXXXXXI	1
393	Chapter LXXXXXXXII	1
394	Chapter LXXXXXXXIII	1
395	Chapter LXXXXXXXIV	1
396	Chapter LXXXXXXXV	1
397	Chapter LXXXXXXXVI	1
398	Chapter LXXXXXXXVII	1
399	Chapter LXXXXXXXVIII	1
400	Chapter LXXXXXXXIX	1

